

Pavel Klener jr, Pavel Klener. Principy systémové protinádorové léčby.

Grada Publishing: Praha 2013. 200 stran. ISBN 978-80-247-4171-0.

Autoři předkládají české lékařské veřejnosti monografii, která svým pojetím, obsažností a stylem prezentace překonává vše, co bylo v oblasti medicínské literatury u nás v posledních letech publikováno. Těžko bychom hledali její obdobu v dostupných zahraničních zdrojích. Jde v ní o setkání a vzájemné prolnutí klinické onkologie s buněčnou biologii na molekulové úrovni. Je to dílo, které dokáže zaujmout, přesvědčit a svým způsobem vzrušit.

První kapitola je skvostně připraveným souhrnem základních poznatků o biologii nádorové buňky, s důrazem na její odlišnosti od buňky normální a na podstatu těchto rozdílů. Je vítanou lekcí z obecné biologie. Autoři definují jednotlivé pojmy, podávají je v logickém sledu a i pro nezavščeného čtenáře srozumitelně. Kdo pečlivě přečte tuto část, je připraven na vzkročení do dalších kapitol, v nichž se bude s popsávanými termíny opakovaně setkávat. Následující úseky knihy jsou zaměřeny na konvenční a různé formy nekonvenční, více specifické léčby nádorů. Historický vstup je součástí všech kapitol. Jednotlivé léčebné postupy jsou podány jako zásahy do molekulových mechanismů, genetických i epigenetických, které jsou ve hře. A podle nich je provedena i kategorizace léčiv. Ta jsou podrobně charakterizována, včetně svých výhod a nevýhod, mezi něž patří toxicita, ale v řadě případů i jejich rychlá biodegradace a další mechanismy, jež mohou být příčinou selhání léčby. Čtenář se dovídá o drahách, které hrají klíčovou roli v přenosu signálů od buněčné membrány do nitra buňky, a o proteinech, které se tvoří anebo jsou produkovány v nadměrném množství pouze v nádorových buňkách a zodpovídají za jejich fenotyp, ale současně se stávají i přirozenými cíli léčby. A to nejen chemoterapie, ale i cílené a biologické léčby, do níž patří rychle se rodící imunoterapeutické postupy. Jejich kriticky zhodnocený výčet tvoří jednu z kapitol knihy. Do ní z málo přehledné houštiny imunologických nálezů vybrali autoři ty, které se s největší pravděpodobností uplatní v léčbě nádorů v blízké budoucnosti. Podtrhují význam **nehomogenosti** nádorové populace a její **proměnlivosti** v průběhu růstu nádorů a jejich léčby. Ty, společně s existencí kmenových nádorových buněk, kladou léčebným postupům do cesty obtížně zdatelné překážky. Autoři jsou si vědomi, že mezi různými formami terapie nejsou vždy ostré hranice, a tak se opakovaně objevují poukazy na podobné či stejné jevy v různých zaměřených kapitolách. To platí především o těch, jež se zabývají cílenou a biologickou léčbou. Dokonale je zdůvodněné pojetí nádoru jako biologické jednotky, v níž vlastní nádorové buňky tvoří jen část, někdy dokonce překvapivě malou. Strategie léčby pak autoři dělí na ty, jejichž cílem jsou maligní buňky, a ty, které jsou zaměřené na mikroprostředí nádoru, bez kterého nádor nemůže růst za

určitou hranici a šířit se do blízkého i vzdáleného okolí. Dodejme, že úloha této součásti nádorů byla až do nedávné minulosti přehlížena a snad i podceňována. V navazující diskusi podrobně popisují složení nádorového mikroprostředí a význam jeho jednotlivých složek. Rozsáhle a opakovaně hodnotí úlohu imunitního systému v onkogenezi. Autoři ukazují na jeho *janusovskou tvář*: některými jeho aktivitami je vznik nádorů kontrolován a omezován, na druhé straně jinými prostředky přispívá vzniku nádorů a jejich progresi. Naštěstí přibývá vědomostí, jak se s těmito problémy vyrovnat, a autoři je vypočítávají a hodnotí. Nevyhýbají se ani těm nejavantgardnějším směrům v onkologické terapii, jakými jsou genová a buněčná terapie, dosud ne zcela vyhodnocené a doceněné onkolytické viry a nanotechnologické postupy. Ty jsou sice v současné době ve stavu zrodu, ale nepochybně se uplatní ve vzrůstající míře v protinádorové léčbě v blízké budoucnosti. Text má tři dominující prvky, a to kategorické pojetí vzniku nádorů jako vícestupňového procesu, důraz na nesporné výhody kombinovaných terapií a chápání systémové terapie nádorů jako neustále se rozvíjející a asi nikdy nekončící proces.

Působivosti knihy silně přispívá její formální uspořádání. Text je doplněn více než 50 barevnými obrázky, které vysvětlují a činí srozumitelnými obtížné části textu. Ty samy o sobě jsou mnohdy mistrovskými didaktickými dílky vyčleňujícími ze složitých a vzájemně provázaných pochodů ty, které mají klíčový význam pro pochopení biologických dějů a zásahů do nich. V jednom z nich je klasické schéma vývoje nádoru (které – tuším – jako první formuloval I. Berenblum), totiž **iniciace-promoce-progrese**, autory doplněno, a to nejspíš oprávněně, o **konverzi**, kterou zařazují jako mezistupeň před **progresi**. Dalším, velmi vhodným momentem je využití techniky **boxů**. Taková vybočení umožňují snadné pochopení podstaty jevů. Často se tak děje v historickém kontextu. Pro čtenáře jsou exkurze do normálních fyziologických procesů osvěžením, připomenutím pozapomenutých vědomostí a odrazovým můstkem k dalšímu studiu. Kladem je také důsledné vysvětlování zkratk, jimž jsou v současné době zaplaveny molekulově medicínské texty a které při své nahotě mají tendenci odpuzovat čtenáře.

Dílo lze pokládat za malou encyklopedii teoretické onkologie. Představuje mimořádně bohatý zdroj informací, a to nejen pro onkology, teoretické i klinické, ale i pro cytology, genetiky a ty, kteří se snaží uplatnit principy molekulové medicíny v jiných klinických oborech. Mělo by se stát vzorem pro monografie, které se jich budou týkat. Největším kladem knihy je, že neobsahuje jen výčet faktů, ale že je její autoři s důslednou vytrvalostí uvádějí do vzájemných souvislostí a že je extenzivně interpretují. Díky okouzující šíři svého rozhledu,

rychlému postřehu a spolehlivé orientaci v problematice dokázali ve svém díle zakotvit novinky, které se na nás valí ve velkých vlnách, do rámce zcela určitých koncepcí. V tom spatřuji jejich velký intelektuální vklad. Stvořili však dílo nejen skvělé ale i náročné. Po jednom přečtení knihy Klenerových není možné si zapamatovat ani vše podstatné. Ale i jedno přečtení spolehlivě instruuje čtenáře, kde potřebné informace hledat a kde nacházet podněty pro vlastní, ať již terapeutickou či experimentální práci, a pro formulaci nových hypotéz.

Co říci závěrem? Zcela určitě je třeba pogratulovat autorům k neobyčejně zdařilému dílu. A gratulovat by se mělo i české lékařské obci k tomu, že se jí dostává do

rukou monografie vysoce informativní, moderně pojatá a silně stimulující. Myslím, že by vydavatel a autoři měli zvážit přípravu jeho anglické mutace. Naděje na úspěch na zahraničním trhu je značná.

prof. MUDr. Vladimír Vonka, DrSc., FMA

✉ vonka@uhkt.cz

Ústav hematologie a krevní transfuze, Praha

www.uhkt.cz

Doručeno do redakce: 13. 12. 2013

Vítězslav Kolek et al. Doporučené postupy v pneumologii.

Maxdorf: Praha: 2013. 460 stran. ISBN 978-80-7345-359-6.

Prof. MUDr. Vítězslav Kolek, DrSc., je hlavním editorem publikace shrnující nejdůležitější aktuálně platné doporučené postupy České pneumologické a ftizeologické společnosti týkající se jednotlivých chorob dýchacího ústrojí.

Doporučené postupy se týkají především těch nejrozšířenějších chorob, se kterými se setkávají ve své praxi lékaři nejrůznějších odborností, což dokládá již první okruh doporučení týkajících se **chronické obstrukční plicní nemoci**, a to ve stabilizovaném stavu i při exacerbaci. V oddíle zaměřeném na **bronchiální astma** je uveden i doporučený postup u nemocných s obtížně léčitelným astmatem. **Záněty plic** se zabývají doporučené postupy u komunitní pneumonie a u těžké pneumonie. V oddíle **tuberkulózy** najdeme kromě kapitol věnovaných tuberkulóze dospělých nemocných a tuberkulóze dětí a mladistvých i kapitoly zaměřené na prevenci vzniku tohoto onemocnění – chemoprophylaxe u dětí, léčba anti-TNF α , problematika transplantovaných osob. Podrobně jsou rozebrány postupy u nemocných s **rakovinou plic** nemalobuněčného i malobuněčného typu. Obšírná kapitola **intersticiálních plicních procesů** se zabývá nejčastějšími formami těchto postižení včetně plicních granulomatóz a uvádí i doporučený postup pro exacerbace těchto onemocnění. Z **onemocnění pleury** je v publikaci uveden hrudní empyém, pneumotorax a maligní pleurální mezoteliom. Samostatná kapitola je věnována **bronchologické**

problematice – diagnostické bronchoskopii flexibilním bronchoskopem, rigidním bronchoskopem, urgentní bronchoskopii a bronchoalveolární laváži. Závěrečné kapitoly se zabývají neinvazivními diagnostickými metodami, především z okruhu vyšetřování plicní funkce, a poruchami dýchání ve spánku. V oddíle **nefarmakologické léčby** je uvedena dlouhodobá domácí oxygenterapie a neinvazivní plicní ventilace.

Uvedená publikace představuje velmi přínosný a důležitý souhrn současných znalostí týkajících se diagnostiky a léčby především těch nejčastějších a nejzávažnějších chorob dýchacího ústrojí. Bezesporu bude velmi užitečná nejen pro pneumology, ale pro lékaře celé řady dalších odborných zaměření. Skromným přáním recenzenta je, aby se stala i jakýmsi manuálem revizních lékařů plátců zdravotní péče, kteří by poté mohli posuzovat kvalitu zdravotní péče o své pojištěnce podle dodržování odborných doporučení, a nikoliv podle vynaložených nákladů.

doc. MUDr. František Salajka, CSc.

✉ frantisek.salajka@fnhk.cz

Plicní klinika LF UK a FN, Hradec Králové

www.fnkh.cz

Doručeno do redakce: 2. 1. 2014